

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерство образования Республики Тыва

Администрация муниципального района
«Бай-Тайгинский кожуун Республики Тыва»

МБОУ Кызыл-Дагская СОШ

РАССМОТРЕНО

методическим советом школы

Заместитель директора по НМР

_____ Салчак А.Б.

Протокол № 1

от «29» августа 2023 г.

СОГЛАСОВАНО

Педагог дополнительного

образования

 Калдар-оол А.Д.

Протокол № 1

от «29» августа 2023 г.

УТВЕРЖДЕНО

Директором школы

 Кочаева С.С.

Приказ № 1/11

от «01» сентября 2023 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА
КУРСА ВНЕУРОЧНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

«Төрзэн дылым – эртине-байлаам»

(Родной язык – моё богатство)

для обучающихся 5-7, 9 классов

с. Кызыл-Даг, 2023

ТАЙЫЛБЫР БИЖИК

5-7, 9 класстарга «Төрээн (тыва) дыл» эртеминге кичээлден дашкаар «Төрээн дылым – эртинэ-байлаам» деп өөредилгениң ажилчын программазын «Кол ниити өөредилгениң 5-9 класстарыңа «төрээн (тыва) дыл» эртеминиң чижек өөредилге программазыңа» (Доржу К.Б., Сарыглар Ч.А.) база Монгуш В.В., Хомушку Ч.О.-нуң тургусканы «Төрээн (тыва) дыл» эртеминге «Төрээн дылым – эртинэ-байлаам» деп кичээлден дашкаар өөредилге программазыңа даянып, ажилдап кылган.

Тыва дыл – Тыва Республиканың үндезин чонунуң национал дылы. Тыва дыл Тыва Республиканың Конституциязында күрүне дылы кылдыр доктааттыңан (май 6, 2001). Амгы үеде «тыва болгаш орус дылдарның деңге болгаш бот тускайлаң сайзыраарыңа таарымчалыг байдалды тургузарынче угланган» 2003 чылдың декабрь 31-де үнген «Тыва Республиканың дылдар дугайында» хоойлузу амыдыралда боттанмышаан. Тыва дыл өөредилгениң, культураның, күрүнениң болгаш тус черлерниң эрге-чагырга органнарының дылы, официалдыг хоойлу-дүрүмнерни парлап үндүрер, Тыва Республикага референдум (чугула айтырыгны чонга бадыладыры), төлээлекчилер болгаш күүсекчи органнарже соңгулдаларның дылы, албан-херек документи́лери эмгелээриниң, суд чорудулгазының база чагаалар дылы, массалыг медээ дамчыдар чепсектер дээш өске-даа адырларның дылы кылдыр ниитилел амыдыралында калбаа-биле ажыглаттынып турар.

Тыва улустуң төрээн дылы янзы-бүрү медээлерни чыып тургузар, кадагалаар болгаш дамчыдар хөй талалыг система болуп чоруур. Тыва дыл кижилерни чугаалаштырар, оларның бодалын, сагыш-сеткилин илередир баазалыг хүлээлгелерин күүсетпишаан, кижилерниң бот-боттарының аразында болгаш хөй-ниити-биле харылзаалыг болурун хандырат; тыва улустуң бот-медерелин болгаш делегей көрүүшкүнүн хевирлээр, тыва кижилерни бот-тускайлаң онзагай аймак чон кылдыр хаара тудуп, оларның салгалдарын харылзаштырып, национал культуразын хүн бүрүде чаартып чоруур. Тыва дыл – өг-бүледе болгаш өөредилге системазында кижизилдилгениң дылы; тыва улустуң байлак аас чогаалының болгаш чечен чогаалының хөй янзы жанрларын кадагалаар болгаш дамчыдарының дылы; өске эртемнерни шингээдип алырыңа өзек болбушаан, уругларны бүгү талазы-биле сайзырадырының аргазы; эртемде чаа ажыдыышкыннарны болгаш төөгү, уран чүүл база культураның хөй аңгы хевирлерин (жанрларын) дамчыдарының болгаш шинчилээриниң дылы; орус болгаш бүгү делегейниң чечен чогаалының, ол ышкаш эртем ажилдарының очулгазының дылы.

5-7, 9 класстарның «Төрээн (тыва) дыл» эртеминге «Төрээн дылым – эртине-байлаам» деп кичээлден дашкаар өөредилге программазы (улаштыр – Программа) Кол ниити өөредилгениң федералдыг күрүне стандартыга дүүштүр тургустунган (улаштыр – КНӨ-нүң ӨФКС). Программаның өзээ кылдыр эге болгаш кол ниити өөредилгениң аразында харылзаалыының принциви салдыган. Программада өөреникчилерниң чугаа чорудулгазын улам ыңай сайзырадыры көрдүнгөн: шын бижилгениң чаңчыл, мергежилдерин, медреселдиг номчулганы, аас чугааның утказын долузу-биле билип алырын, төрээн дылынга хостуг, шын болгаш тода чугаалаарын хевирлээри. Төрээн дылынга өөредилге уругларның ниити делегей көрүүшкүнүн делгемчидер, чогаадыкчы салым-чаяанын сайзырадыр, чаагай мөзү-бүдүш дугайында билиин болгаш чугаа чорудулгазының культуразын улам бедидеринге дузалаар. Ынчангаш «Төрээн (тыва) дыл» эртеминге «Төрээн дылым – эртине-байлаам» деп кичээлден дашкаар өөредилге кол ниити өөредилгениң сорулгаларын чедип алырынга улуг ужур-дузалыг.

«Төрээн дылым – эртине-байлаам» деп кичээлден дашкаар өөредилгени шигээдиринге сүмелеп турар шактар саны – 136 шак: 5 класска – 33 шак (неделяда 1 шак), 6 класска – 35 шак (неделяда 1 шак), 7 класска – 34 шак (неделяда 1 шак), 9 класска – 34 шак (неделяда 1 шак).

Эртем талазы-биле (предметтиг) тодаргай түннелдер

5 КЛАСС

Доозукчу дараазында чүүлдерни кылып өөренип алыр:

Чугаа болгаш чугаалажып харылзажыры

- аас болгаш бижимел чугааны, диалог болгаш монологту ылгаар;
- бодунуң чугаазын чогаадыглар бижип сайзырадыр (тоожуушкун, угаап боданыышкын);
- аас-биле диалогту тургузар: айтырыг-харыы тургузары, бир кижини (улусту) чугааже хаара тудар, кандыг-бир темага бодалын солчур;
- монологту тургузар: тоожуушкун, чурумал, угаап боданыышкын;
- аңгы-аңгы байдалдарда (албан ёзулуг азы хостуг: эш-өөрү, чоок улузу-биле) харылзажылга үезинде чугаа нормаларын сагыыр.

Фонетика болгаш орфоэпия

- «фонетика» болгаш «орфоэпия» деп терминнерни тодарадыр;
- үннүң утка ылгаар шынарларын тайылбырлаар;
- транскрипцияның тускай демдектериниң дузазы-биле үннерниң адаарының болгаш бижиириниң онзагайларын тайылбырлаар, сөстүн транскрипциязын бижиир

болгаш фонетиктиг сайгарылгазын кылыр;

- ажык үннерниң бөлүктээшкинин тайылбырлаар: кыска, узун, өк-биле адаар; артыы одуругнуң кадыг, мурнуу одуругнуң чымчак; эрин-биле адаар, эрин-биле адавас;
- ажык эвес үннерниң бөлүктээшкинин тайылбырлаар: ыткыр, дүлей; күштүг, кошкак, эң кошкак (аяар) үннерни
- аяннажылгага чагыртпайн баар таварылгаларны тайылбырлаар;
- сөстүн үн, үжүүн тодарадып сайгарар;
- ажык үннерниң аяннажылгазын тайылбырлаар, чижектерге көргүзөр;
- бодунуң болгаш өске кижиниң чугаазында шын адалганың нормаларын сагып азы сагывайн турарын эскерип тайылбырлаар.

Графика

- алфавиттиң ужур-дузазын чугаалаар;
- тыва бижикиң төөгүзүн тайылбырлаар;
- латинчиткен тыва алфавит биле кирилл алфавидинге үндезилээн алфавиттиң ылгалын чугаалаар;
- ниитилел амыдыралыңа бижикиң ужур-дузазын тайылбырлаар.

Сөс тургузуу. Сөс чогаадылгазы

- морфемика (сөстүн уткалыг кезектери) болгаш сөс чогаадылгазының дыл эртеминиң бир кезээ болурун тодарадыр;
- сөстүн тургузуун тодарадыр, морфемаларны тывар: сөстүн дазылы, кожумактар, дөс (укталган, укталбаан);
- кожумактар хевирлерин (өскертилге, чогаадылга, хевир) ылгаар;
- сөстүн морфемниг сайгарылгазын кылыр;
- сөстүн дазылында дүлей ажык эвес үннүн ыткыр ажык эвес үн-биле солчу бээрин херек кырында ажыглаар;
- сөс чогаадылгазының кол аргаларын тодарадыр;
- аттыг чугаа кезектерин, кылыг сөзүн, наречиени чогаадылга кожумактарының дузазы-биле тургузар;
- өскертилге кожумактарын (чүве адының падеж, сан, хамаарылга, кылыг сөзүнүн сан, арын, үе) тодарадыр;
- хевир өскертир кожумактарны (чүве адының бичеледир, чассыдар хевир, демдек адының чадалары, кылыг сөзүнүн болбас болгаш немелде утка илередир хевирлериниң) тодарадыр болгаш ылгаар:
- -лыг, -зыг, -кыр, -кы деп кожумактарның болгаш ооң фонетиктиг вариантыларының демдек ады тургузарыңа ажыглаарын тайылбырлаар;

- сөстүң дөзүн шыяр;
- сөстүң дөзүн тодарадыр: укталган, укталбаан;

Лексикология болгаш фразеология

- лексикологияның кол билиглерин тодарадыр;
- кижиниң бодалдарын, сагыш-сеткилин илередиринге сөстүң ужур-дузазын билир;
- чаңгыс болгаш хөй уткалыг сөстөрни, сөстүң дорт болгаш доора уткаларын ылгаар болгаш сөзүглелден тывар;
- синонимнер, антонимнер, омонимнер болгаш оларның янзыларын сөзүглелден тывар, бердинген сөстөрниң синонимнер, антонимнер, омонимнерин тывар, оларны чугаага ажыглаар;
- кол демдектериниң аайы-биле быжыг сөс каттыжышкынын таныыр, сөзүглелден тывар, синонимниг одуруг тургузарынга ажыглаар, утказын тайылбырлаар;
- чугаадан табу сөстөрни чайладыр, оларны эвфемизмнер-биле солуур.

Морфология. Чүве ады. Демдек ады

- морфологияның кол билиглерин тодарадыр;
- грамматиктиг утказының болгаш морфологтуг демдектериниң аайы-биле тускай чугаа кезектерин таныыр (чүве ады, демдек ады, сан ады, кылыг сөзү);
- дузалал чугаа кезектерин таныыр;
- чүве адының грамматиктиг утказының болгаш морфологтуг демдектериниң (сан, падеж, хамаарылга хевири) аайы-биле; демдек адының утказының болгаш морфологтуг демдектериниң (шынарның демдек адының чадалары) аайы-биле тодардыр;
- тодаргай болгаш туугай чүве аттарын, хуу болгаш ниити чүве аттарын тодардыр;
- чүве адының бичеледир, чассыдар хевирлерин тургузар;
- чүве адын саннарга, падежтерге, арыннарга өскерттир;
- чүве адының синтаксистиг хүлээлгезин тодарадыр;
- чүве адының кылыг сөзү-биле холбаалыын тайылбырлаар;
- домакка чүве адының доора падежтериниң кожумактарын шын ажыглаар;
- адаарының падежинде чүве адын адалга кылдыр ажыглаар, домакка кол сөс болурун билир;
- тургузуунуң аайы-биле бөдүүн, нарын (дефистеп, тудуштур, аңгы кылдыр бижиир) чүве аттарын ылгаар;
- чүве адындан демдек адын тургузар;
- укталган, укталбаан демдек аттарын; шынарның, хамаарылганың демдек аттарын тодарадыр болгаш чугаага ажыглаар;
- шынарның демдек адының чадаларын (өйүнде, кошкадыр, күштелдирер),

оларның уткаларын тодарадыр;

- -лыг, -зыг, -кыр, -кы деп кожомактар болгаш оларның фонетиктиг вариантылары-биле демдек аттарын тургузар;

- сан адын морфологтуг демдектериниң аайы-биле тодарадыр;

- тургузуунуң аайы-биле бөдүүн, нарын, каттышкан сан аттарын; утказының аайы-биле түң болгаш дугаар сан аттарын; чыырының, үүрмектээриниң, аңгылаарының, чоокшуладырының сан аттарын ылгаар, шын адаар болгаш бижиир;

- тыва дылда хемчег илередир сөстөрни шын ажыглаар;

- сан адының нарын сөстөр болгаш фразеологизмнер тургузарынга ужур-дузазын тайылбырлаар, сан адының киржилгези-биле нарын сөстөр болгаш фразеологизмнерни тургузар;

- чүве ады, демдек ады, сан адының синтаксистиг хүлээлгелерин тодарадыр;

- аттыг чугаа кезектериниң морфологтуг сайгарылгазын кылыр;

Доозукчунуң өөренип алыр аргалыг кылдыныглары:

- сөс тургузуунга болгаш сөс чогаадылгазынга алган билиглерин херек кырында ажыглаар;

- фонетика болгаш шын адалга талазы-биле чедип алган билиглерин болгаш мергежилдерин чугаага херек кырында ажыглаар;

- морфология талазы-биле чедип алган билиглерин болгаш мергежилдерин шын бижилгеге ажыглаар;

- аттыг чугаа кезектериниң синтаксистиг хүлээлгелерин башкының дузазы-биле тодарадыр.

6 КЛАСС

Доозукчу дараазында чүүлдерни кылып өөренип алыр:

Дыл дугайында ниити билиглер

- төрөл дылдар дугайында тайылбырлаар;

- дириг болгаш өлүг дылдарның ылгалын тайылбырлаар;

- түрк дылдарны санап адаар;

Чугаа чорудулгазы болгаш ооң хевирлери

- кол болгаш элдээрткен медээни билип ап шыдаар;

- чүгүртү азы улуг-каралап, таныжып база шинчилеп-сайгарып номчуур;

- номчааны чечен чогаал сөзүглелин сактып бижиир;

- аас болгаш бижимел монологтарны, чугааның сорулга болгаш болуп турар байдалының (чериниң) аайы-биле аңгы-аңгы темаларга диалогтарны тургузар;

Лексикология болгаш фразеология

- тывылган угунуң аайы-биле тыва дылдың лексиказын тайылбырлаар – үлегерлээн лексика (ниити түрк, моол болгаш төвүт, кыдат, эрги болгаш чаа орус үлегерлеп алыышкыннар).

- ниити ажыглалдың сөстөрүн ылгап билир болгаш чугаага ажыглаар;

- кызыгаарлыг ажыглалдың сөстөрүн: диалектизмнер, мергежил сөстери болгаш терминнер, эргижирээн сөстөр (историзмнер, архаизмнер), неологизмнер, жаргоннарны ылгаар, сөзүглелден тывар;

- литературлуг дылды диалектизмнерден ылгаар;

- хуу аттарның янзыларын: топонимнер, антропонимнер, этнонимнер, зоонимнер база космонимнерни ылгап билир, сөзүглелден тывар, чижектерге көргүзөр;

- орус-тыва дылдарда дөмейлешкек фразеологизмнерниң (быжыг сөс каттыжышкыннарының) чижектерин айтыр, оларның синоним сөстөрүн тывар;

- фразеологизмнер-биле домактарны тургузар;

- үлегерлеп алыышкыннарның, кызыгаарлыг ажыглалдың сөстөрүнүң, фразеологизмнерниң бодунуң болгаш өскелерниң чугаазында чөптүг ажыглаттынып турарын хайгаараар;

Сөс тургузуу. Сөс чогаадылгасы

- кылыг сөзүнүң наклонениелериниң кожумактарын, болуушкун наклонениезиниң үе (эрткен үелер – шагда эрткен, чоокта эрткен, барымдаалыг, бадыткалдыг; амгы үелер – тодаргай болгаш тодаргай эвес; келир үе болгаш болгалак келир үе), кылыг сөзүнүң болбас болгаш немелде утка илередир хевирлериниң, наречиениң кожумактарын таныыр;

Морфология. Кылыг сөзү. Наречие. Ат орну

- грамматиктиг утказының болгаш морфологтуг демдектериниң аайы-биле кылыг сөзү, наречие, ат орнун өске чугаа кезектериниң аразындан ылгап таныыр;

- кылыг сөзү, наречие, ат орнунуң морфологтуг демдектерин болгаш синтаксистиг хүлээлгелерин тодарадыр;

- бөдүүн, нарын болгаш составтыг кылыг сөстөрүн, кылыг сөзүнүң болур, болбас хевирлерин тодарадыр;

- кылыг сөзүнүң эге хевирин тодарадыр;

- нарын болгаш составтыг кылыг сөстөрүн тургузар, оларның канчаар тургустунганын тайылбырлаар;

- чогаадылга кожумактары-биле кылыг сөстөрүн тургузар;

- наречиени өске чугаа кезектеринден тургузар;

- кылыг сөзүнүң наклонениезин тодарадыр, ооң хевирлерин аңгылаар;

болуушкун, дужаал, даар, чөпшээрел, кызыгаарлаар;

- болуушкун наклонениезинин үелерин тодарадыр: эрткен үе (шагда эрткен, чоокта эрткен, барымдаалыг, бадыткалдыг); амгы үе (тодаргай болгаш тодаргай эвес); келир үе (болгалак келир үе)

- наречиениң бөлүктөрүн тодарадыр: үениң, туруштун, сорулганың, чылдагаанның, кылдыныг аргазының, хемчегниң.

- наречиелерни тургузар, оларны шын бижиир;

- ат орнунуң бөлүктөрүн тодарадыр: арынның, айтырыгың, айтылганың, тодаргай болгаш тодаргай эвес ат оруннары;

- ат оруннарын өскертир (сан, падеж, арын);

- тодаргай эвес ат оруннарын шын бижиир;

- силер, болар деп ат оруннарын тыва чугаа этикединге дүүштүр ажыглаар;

- кылыг сөстөрүн, наречиелерни, ат оруннарын аас болгаш бижимел чугаага шын ажыглаар.

- кылыг сөзү, наречие, ат орнунуң морфологтуг сайгарылгазын кылыр;

Синтаксис

- кылыг сөзү, наречие, ат орнунуң синтаксистиг хүлээлгелерин тодарадыр;

- сөс каттыжышкынында өзек болгаш чагырткан сөстү тодарадыр;

- домакта логиктиг ударениени тодарадыр;

- сөзүглелден бөдүүн домакты тывар; делгеренгей болгаш делгеренгей эвес домактарны чижектерге көргүзөр;

- чугаалаар сорулгазының аайы-биле медээ, айтырыг, кыйгырыг домактарын болгаш алгы домаан тодарадыр;

- бөдүүн домактың долу синтаксистиг сайгарылгазын кылыр; домак кежигүннериниң кандыг чугаа кезээ-биле илереттингенин тодарадыр;

Чугаа культуразы

- тыва литературлуг дылдың лексиктиг нормаларын сагыыр.

7 КЛАСС

Доозукчу дараазында чүүлдерни кылып өөренип алыр:

Чугаа болгаш чугаалажып харылзажыры

- бодунуң чугаазын чогаадыглар таварыштыр сайзырадыр: бодунуң сактышкыннарын чогаадыг-тоожуушкунга, чурук-биле ажылга (кайы-бир черниң, кижиниң (портрет), болуушкуннуң чурумалы) азы кандыг-бир бердинген темага хамаарышкан чогаадыг-угаап бодаашкынга илередир;

- харылзажылганың аңгы-аңгы байдалдарында (албан ёзулуг азы хостуг) чугаа

нормаларын сагыыр;

Сөзүглел

- сөзүглелдин темазын болгаш кол бодалын тодарадыр;
- сөзүглелдин делгеренгей болгаш кыска планын тургузар;
- кандыг-бир тодаргай темага материалды чыыр болгаш ону чаңгыс аайлап тургузар;

Морфология

- кылыг сөзүнүн тускай хевирлери – причастие болгаш деепричастие тодарадыр;
- причастие болгаш деепричастие грамматиктиг утказын тодарадыр, морфологтуг демдектерин, синтаксистиг ужур-дузазын тайылбырлаар;
- причастие үезин (эрткен, келир, болгалак) тодарадыр;
- тыва дылдың деепричастиелин аңгылаар: каттышкак, кожаланчак, эрткен, болбас, үдекчи, кызыгаарлаар деепричастиелер;
- сөзүглелден причастиелиг болгаш деепричастиелиг бөлүглелдерни тодарадып тывар;
- причастиелиг болгаш деепричастиелиг бөлүглелдерниң синтаксистиг хүлээлгелерин тодарадыр;
- өттүнүг сөстөрүн тодарадып тывар, оларның утказын тайылбырлаар;
- өттүнүг сөстөрниң уткалыг бөлүктөрүн таныыр: ыыт-дааш, үн өттүнер сөстөр, хевир-дүрзү өттүнер сөстөр, миннишкин илередир сөстөр;
- өттүнүг сөстөрни тургузар; өттүнүг сөстөрниң дузазы-биле кылыг сөстөрүн тургузар;
- өттүнүг сөзүнүн составтыг кылыг сөзү тургузарынга ужур-дузазын, синтаксистиг хүлээлгезин тодарадыр;
- эдеринчи болгаш дузалал атты ылгаар;
- эдеринчилерниң грамматиктиг хүлээлгелерин тодарадыр;
- *дег, ышкаш* деп эдеринчилерниң дузазы-биле деңнелгелиг бөлүглелдерни тургузар;
- *биле* деп сөстүн эдеринчи азы эвилел болуп чоруурун ылгаар;
- эвилелдерни таныыр;
- чагырыштырбас болгаш чагырыштырар эвилелдерни, чагырыштырбас эвилелдерниң утказының аайы-биле бөлүктөрүн (каттыштырар, удурланыштырар, аңгылаштырар) ылгаар;
- чоок уткалыг эвилелдерни аас болгаш бижимел чугаага ажыглаар;
- артынчыларны танып тывар, чугаага ажыглаар;

- артынчыларны утка аайы-биле бөлүктээр: айтырыг, бадыткал, дадагалзалдың, күштелдирериниң азы ылгаарының, даап бодаарының.

- чоок уткалыг артынчыларны аас болгаш бижимел чугаага ажыглаар;

- причастие, деепричастие, өттүнүг сөс, эдеринчи, артынчы, эвилелдин морфологтуг сайгарылгазын кылыр;

- аян сөстөрүн танып тывар;

- кижиниң өөрээнин, магадаанын болгаш муңгараанын, кортканын дээн ышкаш кижиниң сагыш-сеткилиниң өске-даа байдалдарын илереткен аян сөстөрүн аңгылаар;

- аян сөстери бар домакка логиктиг ударениени тодарадыр;

- аян сөстери бар домакка бижик демдектерин шын салыр;

Синтаксис

- сөс каттыжышкынының холбажыр аргазын тодарадыр: башкарылга, хамааржылга, каттыжылга;

- сөс каттыжышкынының синтаксистиг сайгарылгазын кылыр;

- ийи чугула кежигүннүг болгаш чаңгыс чугула кежигүннүг домактарны ылгаар;

- домактың чугула кежигүннерин танып тывар;

- сөглекчиниң хевирлерин ылгаар болгаш адаар: кылыг сөстүг бөдүүн, кылыг сөстүг составтыг, ат сөстүг составтыг;

-сөглекчиниң составында модальдыг сөстөрнү танып тывар;

- домактың ийиги черге кежигүннерин танып тывар: дорт болгаш доора немелделер, тодарадылга болгаш капсырылга; үениң, туруштуң, кылдыныг аргазының, чылдагаанның болгаш сорулганың, хемчегниң байдалдары;

- делгеренгей болгаш делгеренгей эвес бөдүүн домактарны ылгаар;

- чаңгыс чугула кежигүннүг домактарның хевирлерин ылгаар: тодаргай арынның домак, тодаргай эвес арынның домак, арын чок, ат домаа;

- чаңгыс чугула кежигүннүг домактарны тургузар;

- долу болгаш долу эвес домактарны ылгаар;

- домак сөстөрнү чугаага ажыглаар;

- нарынчылтынган болгаш нарынчылтынмаан домактарны тодарадыр;

- нарынчылтынган домактарны ылгаар;

- чаңгыс аймак кежигүннерни, тускайлаан кежигүннерни; причастиелиг, деепричастиелиг, деңнелгелиг бөлүглелдерни; адалгалар, киирилде сөстөр, киирилде домактарны танып тывар болгаш ылгаар;

- чаңгыс аймак кежигүннерниң каттыжар аргаларын тодарадыр: үн аяны азы чагырыштырбас эвилелдер;

- чаңгыс аймак кежигүннерниң түңнекчи сөстөрүн тывар;
- чаңгыс аймак болгаш чаңгыс аймак эвес тодарадылгаларны тодарадыр;
- делгеренгей болгаш делгеренгей эвес адалгаларны тывар;
- кирилде сөстөр, кирилде домактарны ылгаар;
- нарынчылтылган домактарга бижик демдектерин болгаш үн аянын сагыыр;
- домактарның синтаксистиг сайгарылгазын кылыр.

9 КЛАСС

Доозукчу дараазында чүүлдерни кылып өөренип алыр:

Дыл дугайында ниити билиглер

- тыва дылдың ужур-дузазын болгаш хүлээлгелерин тодарадыр;
- петроглифтер, иероглифтер, түрктөрнүң орхон-енисей бижиктерин болгаш руниктиг бижикти, төвүт болгаш эрги моол бижиктерни ылгап билир;
- чоннуң амыдыралын, үндезин культуразын, төөгүзүн, чаңчылдарын илереткен сөстөрнүң сөзүглелде кирген утказын барымдаалап, словарьлар дузазы-биле тодарадыр.

Сөзүглел

- сөзүглелдин тема, кол бодал, тургузуг болгаш янзыларының (тоожуушкун, чурумал, угаап боданыышкын) аайы-биле сайгарар;
- сөзүглелди уткалыг кезектерге чарар (утказы, кол бодал);
- план (бөдүүн, нарын, тезистиг), конспект, аннотацияны бижип тургузар;
- хевир, стиль, жанр талазы-биле ылгалдыг сөзүглелдерни уткалыг, дараалашкак, харылзаалыг, темага дүгжүп турар кылдыр тургузар;
- бижимел чугааны үнелеп, эде тургузуп шыдаар; бодунуң тургускан сөзүглелдерин сөзүглелдин тургузуунга хамаарышкан негелделер ёзугаар тургузар болгаш хоюглаар;
- сөзүглелдин уткалыг кезектерин (микротемазын) ылгаар.

Дылдың ажыглалының аайы-биле хевирлери

- чугаа, эртем, публицистика, албан-херек болгаш чечен чогаал стильдериниң сөзүглелдериниң онзагайларын ылгаар;
- чугаа стилиниң хевирлериниң (чугаалажыры, маргылдаалыг айтырыгны шиитпирлээри-биле дискуссияга киржири, чугаалаары, амы-хууда чагаалар) болгаш чечен чогаалдың дылын ылгаар болгаш онзагайларын тодарадыр;
- сөзүглелдин кайы стильге (ном, чугаа) хамааржырын айтыр;

- аңгы-аңгы стиль, жанр, чугааның кайы-бир хевиринге сөзүглелдерни тургузар: тезис, үнелел, улус мурнунга чүве чугаалаары, илеткел, чагаа, шынзылга, билдириишкин, резюме, кандыг-бир чүвениң тайылбырынга киржири, интервью, орук демдеглелдери, солунга статья дээш о.ө.;

- бодунуң болгаш өске улустуң чугаазында хажыттыг чугаа нормаларын эскерип, аңаа үнелелди бээр, улуг эвес дыңнадыг, илеткел, реферат-биле улус мурнунга чүве чугаалаар.

Тыва дылга библиографтыг даңзы

Өөредилге номнары:

1. Тыва дыл. 5 класс: Ниити өөредилге черлеринге өөредилге ному / К.Б. Доржу [болгаш о.ө.]. – Кызыл: НШХИ, 2014. – 256 а.
2. Тыва дыл. 6 класс: Ниити өөредилге черлеринге өөредилге ному / Е.М. Куулар, Т.Б. Оюн, Ч.А. Сарыглар – Кызыл: НШХИ, 2022. – 320 а.
3. Монгуш, Д. А. Тыва дыл. 6-7 класс : өөред. үнд. / Д. А. Монгуш, К.Б. Доржу. – 4-кү үнд. – Кызыл: Ю.Ш. Кюнзегеш аттыг ТНҮЧ, 2007. – 278 а.
4. Тыва дыл. 8-9 класс: өөред. үнд. / М. Д. Биче-оол [болгаш о.ө.]. – 3-кү үнд. – Кызыл: ТНҮЧ, 2006. – 238 а.
5. Тыва дыл. 9 класс: Ниити өөредилге черлеринге өөредилге ному / Е.М. Куулар, Л.Х. Ооржак, Т.Б. Оюн, Ч.А. Сарыглар – Кызыл: НШХИ, 2023. – 264 а.

ТЕМАЛЫГ ПЛАННААШКЫН

5 КЛАСС (33 ШАК)

Программаның кезээ	Кичээлдерниң темалары	Шагы	Кичээлдин хевири	Өөреникчининг ажил-чорудулгазы	Өөредилге курлавырлары (парламал болгаш электроннуг хевирде), башкыга удуртулга материалдары
Кирилде кичээл	Тыва дыл кичээлинден дашкаар болур кичээлдерниң чуруму. Дылдар дугайында.	1	Кичээл таныштырылга	Кичээлдерниң сорулгазы болгаш даалгалары, болуп эртер чурумун билген турар.	Языки Азиатской части России Владимир Плунгян Постнаука https://youtu.be/chQ40BrR8h4 Тест о языковом разнообразии https://postnauka.org/tests/62865
	Өг-бүлевистиң дылы	1	Аас чугаа сайзырадыр	Кижиниң төрөөн дылы ада-иезинден дамчып келген дыл болур деп билигни шингээткен турар (ийи-даа дыл бооп болур).	Төрөөн дыл деп терминниң тывылганын сонуургадыр. Өске дылдарда төрөөн дыл деп терминниң ажыглалын сонуургадыр, чижээ англи дылда mother tongue (ие дыл), немец дылда Muttersprache (ие дыл), алтай төрөл тил, хакас дылда төрөөн тил. Орус дылда родной язык.
Фонетика.	Тыва дылдың ажык үннериниң онзагайы	1	Чугаа сайзырадыр кичээл	Тыва дылда чугаада өк-биле адаар ажыкүннерни өк-биле адавас ажык үннерден ылгап билир. Бот-боттарының чугаазының онзагайын тодарадыр.	Тыва дылдың түрк дылдардан кол ылгалы өк-биле адаар ажык үннер дугайында билигни делгемчидип тайылбырлаар. Чугаа агымында өк-биле адаар сөстөрниң шын адалгазынче кичээнгейни салыр.
	Фонетиктиг сайгарылга	1	Кичээл катаптаашкын	Фонетиктиг сайгарылга кылыр билиглерин быжыглаар	Чугаа органнарын хайгаарарын хайгаарадып өөредир. Тыва дылдың ажык эвес үннериниң орус дылдың ажык эвес үннеринден ылгап өөредир.

	Интонация. Тыва дылда интонация.	1	Чугаа сайзырадыр кичээл (аудирование элементи-лер-лиг)	Интонация дугайында билиглерни шингээдири	Домактарның хевирлериниң аайы-биле тыва дылда чугааның интонациязының ылгалын катаптаар. Орус дылда (англи дылда) чугааның интонациязындан тыва дылда чугааның интонациязын ылгап өөредир.
	Дикторнуң интонациязы (тыва телевидениениң)	1	Чугаа сайзырадыр кичээл (аудирование элементи-лерлиг)	Тыва болгаш орус дылда интонацияны ылгап билир, телесюжеттерни медреселдиг дыңнаары, кичээнгейлиг болуру. Сөс домакка кичээнгейлиг болурун кижизидер.	https://gtrktuva.ru/ ГТРК «Тыва» каналдың кайы-бир репортажын шилип ап (уругларның назы харынга дүүштүр), 2-3 мин. кезээн катап-катап дыңнадып, кичээнгейлиг дыңнаар чаңчылга чаңчыктырар.
Лексикология болгаш фразеология	Тыва дылдың латин алфавиди.	1	Кичээл быжыглаашкын	Латин болгаш кирилл алфавиттиң үжүктөрүн дүүштүрүп билир уjurлуг, латин графикага бижээн чүүлдү номчуп шыдаар аргалыг болур.	Латин болгаш кирилл алфавиттиң ылгалдарын таныштырар. Ол үениң лексиказын сонуургадып, үениң онзагайларын тодарадып болур.
	Кириллицага үндезилээн тыва алфавит.	1	Кичээл быжыглаашкын	Латин болгаш кирилл алфавиттиң үжүктөрүн дүүштүрүп билир	Латин болгаш кирилл алфавиттиң ылгалдарын таныштырар.
	Тыва дылдың очулга словарьлары. «Тыва-орус словарь», «Орус-тыва словарь»	1	Интерактивтиг кичээл	Дылдың словарьларының уjur-дузанын билип алыр.	https://www.youtube.com/watch?v=EE_v_sEo-k 3-кү минутазындан 15-ки минутазынга чедир медээни көрүп болур.
	Төрээн черимниң аттарының төөгүзү.	1	Кичээл шинчилел	Черлер аттарының тыптыр аргалары, ооң тайылбырын шингээди алыр. Төрээн черинде черлерниң аттарын	Б.К. Ондар Топонимический словарь тувинского языка. – Кызыл, 2007.
	Черлер аттарын	1	Кичээл		Тус-черниң черлер аттарының электроннуг

	чыыры.		шинчилел	чыып, сактып өөренири	словарын класс-биле чыып тургузуп болур. Макро, микротопонимнерни кирип болур.
	Тыва дылдың Топонимиктиг словары.	1	Кичээл шинчилел		
	Тыва дылдың неологизмнери	1	Кичээл шинчилел	Тыва дылга неологизмнерниң тыптыр аргалары болгаш оларның ажыглалын катаптаар.	Уругларга тыва дылда орус, англи дылдарны дамчыштыр кирип турар чаа сөстөрниң сайгарылгазын кылыр.
	Антропонимнер.	1	Интеграция кичээл	Улусчу ужурлар-биле холбап, ат бээр чаңчыл- биле таныжар. Бодунуң өг-бүлезиниң аттарын уткаларның аайы- биле бөлүктөп өөренир.	М. Кенин-Лопсан Тыва чаңчыл – Кызыл, 2018 г. Бөлүктээшкени кылыр аргаларны уругларга өөредип билиндирер (үлөгерлеттинген (орус, төвүт, өске дылдардан), чиңгине тыва). Тыва маадырлыг тоолдарда ат адаар чаңчылды таныштырып болур. Маадырның ады болгаш аъдының ады. Ук аттарының адалгазын өөренир
	Ат адаар чаңчыл	1			
	Тыва дылдың фразеологизм- нери.	1	Кичээл шинчилел	Орус болгаш тыва дылдың фразеологизмнеринде чоок, төрөл харылзааларны илереткен фразеологизмнерниң ылгалын тодарадып, фразеологтуг сайгарылганы катаптаар.	https://www.youtube.com/watch?v=wOPIEk0mZcc Чинагийн Галсан «Болчаг шагы» 2003 ч. Кара баарывыстың көгү, ханныг хиннивистиң ужу, эдивистиң үзүү, сөөгүвүстүң сыйыы – дээрге хан төрөл дээн утканы көргүзүп болур.
Чугаа чорудулгазы болгаш чугаа культуразы	Чугаа. Аас-биле харылзажыры болгаш чугаа культуразы. Аас чугааның чуруму.	1	Кичээл- тренинг	Тыва дылда аас-биле чугаалажырының чугулазын билген турар. Тыва улустуң чугаа культуразын катаптап азы бар билиглерин быжыглаар.	Кижилер аразында харылзаа дээрге чүл? Чугааның, харылзааның үнезин билиндирер. Тыва улустуң культуразында аас чугааның чурумун таныштырар. Амгы үеде аас чугааның бижимел хевири – смстерниң домактарын сайгарып болур.
	Аас чугааның бижимел хевири	1			

Морфология. Чүве ады	Тыва улустуң мал ажыл-агыйы-биле харылзаалыг чүве аттары	1	Шинчилел кичээл	Тыва улустуң мал ажил- агыйы-биле харылзаалыг чүве аттарын дилеп, аңгы-аңгы бөлүктөп өөренир. Морфологтуг сайгарылганы катаптаары.	Паш, аяк-сава, аъттың дериг херексели, багларның хевирлери, өгнүң дериг-херексели, мал-маганның хар-назынының аайы-биле аттарын аңгы-аңгы бөлүктөргө чарып өөренир.
	Дылдың падеж системазы	1	Таныштыралга кичээл	Падеж деп сөстүң укталганын, кандыг харылзааларны көргүзүп турарын тайылбырлаар (орус, англи болгаш тыва дылда падежтерниң дузазы-биле).	Падеж деп сөстүң укталганын, кандыг харылзааларны көргүзүп турарын тайылбырлаар (орус, англи болгаш тыва дылда падежтерниң дузазы-биле). Уругларга дылдың падеж системазы дээрге чүү чүвөл, падеж дээрге чүл ол деп айтырыгларны ажыдар. https://www.youtube.com/watch?v=AtQz6VF991U
	Тыва дылдың падежтериниң ужур-утказы	1	Катаптаашкын кичээл	Чүве аттарының падеж болгаш саннарга өскертирин катаптап, шиңгээдири.	Чүве аттарын падежтерге өскерлирин катаптадыр (үлегерлеттинген чүве аттарын).
Демдек ады	Азыраан малдың өң-чүзүнү болгаш хар-назынынга хамааржыр демдек аттары (аъттың, инектиң, хойнуң, өшкүнүң, сарлыктың – тус чернтң аайынче)	1	Шинчилел кичээл	Азыраан малга хамаарышкан демдек аттарын тып, темалыг бөлүктөргө чарып чаңчыгары. Демдек аттарының чадаларының тургустунар аргаларын катаптаары.	Азыраан малга хааарышкан демдек аттарын сонуургадып, оларның утказын делгемчиди тайылбырлаар.
	Тыва болгаш орус дылда демдек аттарының онзагайы	1	Катаптаашкын	Тыва болгаш орус дылда демдек аттарының ылгалын билген турар.	Орус болгаш тыва дылда демдек аттарының ылгалын билиндирер. Тыва дылда демдек аттарының күштелдирер чада тургузар <i>санчок</i> , <i>аянчок</i> , <i>тулган</i> деп дузалал сөстөр-биле тургустунган демдек аттарының чадаларын

	Тыва дылда өң илереткен демдек аттары	1	Катаптаашкын	Тыва дылда өңнерниң аттарын катаптаар, өөренир.	деңнээр. Тыва дылда өңнерниң өске дылдардан ылгалын, чаңчылчаан культуразында тыва кижиге ак деп чүнү адаарыл? (ак чем, ак орук, ак сагыш ...)
	Кижиниң аажы-чаңын илереткен демдек аттары	1	Катаптаашкын	Портрет чураан демдек аттарының онзагайын шиңгээди алыр	С. Сарыг-оолдун “Аңгыр-оолдун тоожузундан” Аңгыр-оолдун окур-хевирин бижээн кезээн сайгарып болур. Ажы-чаң илередир демдек аттарын таварыштыр кижиниң иштиги делегейи азы даштыкы окур-хевир ажиттынып келиринче кичээнгейни салыр.
	“Тос оолдуг Доктагана кадай” деп тыва улустун тоолунда демдек аттарының ужур-утказы	1	Интеграция кичээл	Тос оолдун билер эртемнеринде кирип турар демдек аттарын тодарадып, укур-дузаны илередип билер.	Доктагана кадайның тос оглунун тос эртемнеринде кирип кирип турар демдек аттарын сайгарар.
	Демдек адынга хыналда кичээл	1	Хыналда кичээл	Демдек ады дем темага билиглерин быжыглаар.	Тыва дылда демдек аттарынга хыналда ажил
Сан ады	Уруглар аас чогаалында сан аттарының ажыглалы	1	Интеграция кичээл	Тыва улустун тывызыктарында, бодалгалыг тывызыктарында, чеченнежири чижектиг хевирлеринде сан аттарының ажыглалын шиңгээдир.	Матпаадыр – Кызыл: Тываның ном үндүрер чери, 2010. – 320 а.
	Тыва дылда ай, хүннү бижири болгаш чугаалаарының чуруму. Орус	1	Шинчилел кичээл	Тыва болгаш орус дылда ай, хүннү бижириниң чурумун шиңгээдир, бо ийи дылда ай, хүннү бижири чугаалаарының ылгалын	Ай-хүннерни бижээн чалалгаларны, чарлалдарны шинчилеп көөр. “Алдын-Сай” деп типографияның үндүрүп турар тыва чалагаларының иштин шинчилеп көөр. Тыва дылдың домак тургузуунун аайы-биле чалалга

	дылда ай, хүннү бижип, чугаалаарының чуруму			тодарадып билир. Календарь чуруму-биле таныжар.	азы чарлалдан бижидип болур.
	Тыва болгаш орус дылда дугаар сан аттары	1	Катаптаашкын кичээл	Дугаар сан аттарын өөренип тургаш дугаар деп сөстүң немежири болгаш оон орус дылда ажыглалы, № деп демдектиң бижилгезин шинчилээр.	Албан черлериниң аттарында, кудумчу бажыңнарының дугаарларын айтып бижээнин сайгарып, шинчилеп көөр. Оларны тыва дылче очулдуар.
	Сан аттарынга хыналда ажыл	1	Хыналда кичээл	Тыва дылда сан аттары деп темага хамаарыштыр билиглерин катаптап, быжыглаар.	Тыва дылда сан адынга хыналда ажыл
Дыл дугайында ниити билиглер	5-ки класска өөрөнгөн чүүлдеринге түңнел.	1	Катаптаашкын	5-ки класска өөрөнгөн чүүлдерин катаптаар.	Янзы-бүрү хевирлерниң ажылдарын кылыр.
Чугаа чорудулгазы болгаш чугаа культуразы	«Төрээн дылды өөренири чугула бе азы ...»	1	Кичээл-диспут	Диспутка киржир. Бердинген айтырыгга хамаарыштыр бодалын илередир, бадыткап, түңнөп билир. Чугаа культуразының, диспуттуң дүрүмнерин сагыыр.	
	Шуңгу	33			

ТЕМАЛЫГ ПЛАННААШКЫН

6 КЛАСС (35 ШАК)

Программа- ның кезектери	Кичээлдерниң темалары	Шак саны	Кичээлдин хевири	Өөреникчинин ажыл-чорудулгазы	Өөредилге курлавырлары (парламал болгаш электроннуг хевирде), башкыга удуртулга материалдары
Дыл дугайында ниити билиглер	Тыва дылдың өг-бүлези	1	Кичээл таныштырылга	Тыва дылга төрөл дылдарны (алтай, хакас...) дылдар болгаш оларның эдилекчилери төрөл чоннарның амыдыралы дугайында медээлер-биле танышкан турар.	Тыва дылдың төрөл дылдарын эдилеп чоруур чоннарның амыдыралында тыва культурага чоок кезектерин таныштырар (көшкүн амыдырал, чүдүлге уран чүүл, аас чогаал) https://postnauka.org/video/15078 В. Плунгян Родство языков.
Чугаа болгаш чугаалажып харылзажыры	Тыва дылда хөгжүм херекселдеринин аттарының бөлүктери	1	Шинчилел кичээл	Тыва дылда хөгжүм херекселдеринин аттарын бөлүктөргө чарып, оларның ук бөлүктөргө хамааржыр утказын тайылбырлап өөренир. Сарыг шажынга, хам чүдүлгеге...	Чиңгине тыва, буддизм болгаш хам чүдүлге-биле, аңчы ажыл-агый-биле харылзаалыг хөгжүм херекселдеринин аттарын аңгылап, бөлүктөргө чарып өөредир. <i>Игил, дошпулуур, бызаанчы, кеңсирге, бүүрээ, бүшкүүр, амырга, шыңгырааш, чадаган, дүңгүр, орба, хомус</i> чижектег сөстөргө даяныр. https://www.youtube.com/@tuvanculturalcenter6467 https://www.youtube.com/watch?v=hMDo2Zbc5Qc Көргүзүг материалы кылдыр Тываның национал оркестиринин сайтызында кирген материалдарны ажыглап болур.
Лексиколо- гия болгаш фразеология	Тыва дылдың диалектилери	1	Катаптааш- кын	Диалект сөстөрү ылгап билир. Тыва дылдың диалектилери чүгле Тыва иштинде эвес, а Кыдатта болгаш Моолда, Красноярск крайның Минусинскиде бар деп танышкан турар.	Тыва дылдың диалектилери чүгле Тыва иштинде эвес, а Кыдатта болгаш Моолда, Красноярск крайның Минусинскиде барын таныштырып, кайы- бир диалектинин онзагайларына даянып, кичээлди чорудуп болур. https://youtu.be/wOPIFk0mZcc Тывадан дашкаар чурттап чоруур Моолдун Сенгел тываларының чугаазының чижээ.
	Бай-Тайга чонунуң чугаазының онзагайы	1			

	Тыва дылда профессионализмнер	1	Катаптааш-кын	Өөреникчилер профессионализм сөстөрнүн ажыглалын, оларның онзагайын танып өөренир. Тыва чоннун мергежилдерин сонуургап өөренир.	Кандыг-бир мергежилди шилип ап, өөреникчилерге таныштырар. Чижээ, дарган кижиниң ажыглаар терминнери: согар, ояр, эргизер, кагар, кадырар, шуткуур, кудар, маска, кыскаш, хаарыыл, дөжү чижектиг сөстөргө даянып болур. Азы уругларны бөлүктөргө чарып, дараазында мергежилдерни үлөп, оларның профессионал сөстөрүн тодараттырар: мөге, чылгычы, дарган, хөгжүмчү, хөөмейжи. Тыва үндезин культура төвүнүн ютуб каналында материалдарны ажыглап болур.
	Тыва дылда терминнер	1	Катаптааш-кын	Термин дээрге кандыг-бир мергежилдин кижилериниң аразында бир-ле болуушкунну адап алган, дугуржуп алган, тускай бадылаттынган сөс деп билигни шингээди, ону аас болгаш бижимел чугаага ажыглап өөренир.	Л.Б. Чадамба “Үжүглел” деп номнун адын чогааткан. Хүрээлел – долгандыр амылыг болгаш амылыг эвес бойдус, делегейни хүрээлел деп очулдуруп, ажыглап турар. Эге школада өөренир эртем ады. Кандыг-бир мергежилди шилип ап, ында ажыглааттынып турар термин сөстөрни тодарадып болур, чижээ Э. Намзалдың «Холу чемзиг авам сөңү» деп номда тыва чемнерни кылырын бижээн рецептилерден тодарадып болур.
	Тыва дылда жаргонизмнер	1	Кичээл тренинг	Амгы үеде тыва дылда жаргонизмнерниң тыптып, оларны ажыглап турарының айыылын шингээткен турар.	Жаргонизм сөстөрнүн ажыглалының культурага, ниитилелге, дылга болгаш кижиниң бодунун сайзыралынга эки эвес салдары дугайында таныштырып, чугаа культуразы дугайында ажылды чорудар. “Кара шериг”, “улуг аалдан” келген сөстөрнүн тарап турарының айыылын таныштырар. “Бистиң” болгаш “өскенин” (круг своих и чужих) деп ийи психологтук байдалды ажыглап кичээлди тургузары чугула. Кижиниң чугаазының ары ооң сагыш-сеткилин көрүнчү деп бодалды уругларга таныштырып өөредир.
	Дылда фразеологизмне	1	Катаптааш-кын	Дылдың фразеология деп кезээ дугайында	https://youtu.be/84liMwXhZPg О типах фразеологизмов, задачах фразеографии и

	рниң уjur-утказы			билиглерин катаптап, делгемчидер.	ментальном лексиконе человека. Лингвист Анатолий Баранов Я. Хертек «Тувинско-русский фразеологический словарь» (1975), «Русско-тувинский фразеологический словарь» (1985) даянып кичээлди тургузар.
Морфология Кылыг сөзү	Тыва дылда эмоция илереткен кылыг сөстери	1	Шинчилел кичээл	Эмоция дээрге чүү деп айтырын билген турар. Тыва дылда өөрүшкү сөстөрүн словарьлардан, чогаалдардан чыып өөренир.	Эмоция илередир кылыг сөстөрүн таныштырып, оларны чогаалдардан, словарьлардан ушта бижип, бөлүктөп чаңчыктырар.
	Тыва дылда даараныр ажыл-биле харылзаалыг кылыг сөстери	1	Шинчилел кичээл	Дарааныр ажылга хамааржыр кылыг сөстөрүнүн ажыглалын билген турар.	Тыва дылда даараныр кижиге хамаарышкан кылыг сөстөрүнүн ажыглалын сонугадыр. <i>Хаваар (идик-хеп даараарынга), дедир шанчын даараар (чавага кылырда), сырыыр (ширтеп, энчек, колун-чирим, өгнүң куру, содак-шудак чижектиг эдилелдерге), кырлап даараар, чамаар</i> дээн чижектиг сөстөргө даянып кичээлди чорудар.
	Бойдустуң болушкуннарын илереткен кылыг сөстери	1	Шинчилел кичээл	Бойдустуң болушкуннарын илереткен кылыг сөстөрүн бөлүктөргө чарып өөренир.	Хат, суг, чаъс, хар, челээш, чиргилчин, дүн, хүн дугайында кылыг сөстөрүн өөреникчилерни аңгы-аңгы бөлүктөргө чарып алгаш чогаалдардан, словарьлардан диледип, бөлүктөргө чарып, чаңчыктырар, чижээ: <i>хат – хадыыр, хадымарлаар, салгыннаар (Өвүр диалектизи), салгын, сырын, сырыннаар, шуурганнаар, борааннаар, эстээр, сыылаар, коолаар, хүүлээр</i> . Сөс бүрүзү хаттың янзы-бүрү хевирлерин, байдалын көргүзүп турар.
	Словарьлар, сөзүглелдер-биле шинчилел ажыл	1			
	Дириг амытаннарның кылдыныгларын илередир кылыг	1	Интеграция кичээл	Дириг амытаннарның кылдыныгларын илереткен кылыг сөстөрүнүн ажыглалын билген турар.	«Чыраа кулун» деп тоолда кулуннуң чоруктарын тодарадыр. Кызыл-Эник Кудажының «Кым эң ажыктыгыл?» деп тоолунда дириг амытаннарның кылдыныгларын көргүскен кылыг сөстөрүн

	сөстери				тодарадып болур.
	Тыва дылда дузалал кылыг сөстери	1	Кичээл таныштырылга	Тыва дылдың дузалал кылыг сөстөрүн билген турар, оларның ажыглалын кичээнгейге алыр.	Дузалал кылыг сөстөрүнүн хулээлгезин сонуургадыр, чижээ: <i>тур, чору, чыт, олур</i> деп дузалал кылыг сөстөрүнүн <i>наклонение, үе, залог</i> хевирлерин тургузарынга ажыглалынче кичээнгейни салыр.
	Дузалал кылыг сөстөрүнүн ажыглалы.	1			
	Тыва дылда кылыг сөзүнүн залогтары	1	Катаптааш-кын	Кылыг сөстөрүнүн залог тургузар аргаларын катаптаар.	Тыва дылдың кылыг сөстөрүнүн залог хевиринин кожумактарын ылгап, катаптаар.
	Кылыг сөзүнүн залогтарының ажыглалы	1			
	Тыва дылда кылыг сөзүнүн видтери	1	Катаптааш-кын	Кылыг сөстөрүнүн вид тургузар аргаларын катаптаар	Тыва дылдың кылыг сөстөрүнүн вид хевиринин кожумактарын ылгап, катаптаар.
	Кылыг сөзүнүн видтеринин ажыглалы	1			
	Кылыг сөзүнүн наклонениелери.	1	Катаптааш-кын	Кылыг сөстөрүнүн наклонение тургузар аргаларын катаптаар	Тыва дылдың кылыг сөстөрүнүн наклонение хевиринин кожумактарын ылгап, катаптаар.
	Болуушкун наклонениезиниң үелеринин ажыглалы	1			
Наречие	Тыва дылда наречие	1	Катаптааш-кын	Тыва дылдың бурунгу кожумактарындан тургустунган наречиелерни билип алыр. Оларны тыва дылдың чиңгине наречиелери деп адап турар.	Наречиеиниң домакка туружу, кылыг сөзүнүн азы демдек адының мурнунга чоруур. Грамматика тувинского языка. Фонетика и морфология // Ф.Г. Исхаков, А.А. Пальмбах – Москва: Издательство восточной литературы, 1961. – С. 417-421. https://vk.com/doc-143371104_667326555?hash=eWoOjm95GnYn43CJZ

	Чиңгине наречиелер	1			UrdMB5yvZ38bg7ETONSesQVI1w Тыва дылдың наречиелери ооң бурунгу кожумактарындан тургустунган деп билигни уругларга сонuurгадыр аргазын тывар.
Ат орну	Силер, болар, силерлер, боларлар – хүндүткелдин ат оруннары.	1	Кичээл- тренинг	<i>Силер, силерлер, олар, оларлар</i> – деп тыва дылдың арынның ат оруннары кижиниң өске кижиге хүндүткелдин көргүзүп турар ат оруннарының ажыглалын шингээди алып.	<i>Силер, силерлер, олар, оларлар</i> – деп арынның ат оруннарын ажыглалын, тыва улустун чугаага хүндүткелдин илередир аргаларының бирээзи дээрзин тодарадып көргүзөр. Чижеглей чугаа байдалын тургускаш кичээлди тренинг хевиринге чорудары чедимчелиг, чижээ: чугаа авазы биле оглунуң, ачазы биле уруунуң, дарга биле ажылдакчының, ийи эр кижиниң, азы ийи кыс кижиниң аразында, кафеде, театрда, аалда, кудумчуда, садыгда, автобуста дээн чижектиг байдалдарны чижеглей ойнап, хүндүткелди көргүзөр аргаларын ойнадыр. Азы уругларга чугааның болуп турар черин боттарынга шилиттирип алгаш ойнап болур. Азы мендилежиپ тура бе, азы байырлажып тура бе, азы кандыг байдалда башкы өөреникчилерниң билииниң, сайзыралының аайы- биле шилип ап болур.
	Ат оруннарының чугаага ажыглалы	1			
Синтаксис	Синтаксис. Сөс каттыжыышкыны	1	Катаптааш- кын	Синтаксис дээрге сөс каттыжыышкыны болгаш домактын тургустунар аргаларын шинчилеп өөренир эртем.	Хостуг сөс каттыжыышкыннарының сайгарылгазын катаптаар.
	Бөдүүн домак. Медээ домаа.	1	Катаптааш- кын	Домак – синтаксистин кол кезии, домактын грамматиктиг ооргазы деп билиглерни катаптаар.	Синтаксистин кол кезии домак деп билигни катаптаар. Медээ домактарының утказын тодарадып, ооң сорулгазын, интонациязын ылгап өөредир.

	Айтырыг домаа	1	Катаптааш- кын	Айтырыг артынчылары, айтырыг сөстөр дузазы-биле, -ыл деп айтырыг кожумааның дузазы-биле тургустунган домактарның көгүткен утказын, күзенчиг харыыже ыдалап турар сорулганы ылгап билир. Ук домактарны чогаадып, интонациязын шын салып билир.	Айтырыг артынчылары, айтырыг сөстөр дузазы-биле, -ыл деп айтырыг кожумааның дузазы-биле тургустунган домактарның утказын тодарадып, айтырып турар кижиниң сорулгазын, интонациязын ылгап өөредир.
	Айтырыг домактарының тургустунары	1			
	Кыйгырыг домаа Алгы домаа.	1	Кичээл шинчилел	Реклама сөзүглелдеринде кыйгырыг домактарын тып, тыва дылче очулдуруп, оларның сорулгазын тайылбырлап билир. Тыва дылга реклама сөзүглелин бижиб билир.	Орус дылда бижээн реклама сөзүглелдерин тыва дылче очулдуруп, кыйгы домактарын тып, оларның утказын сайгарып өөредир. https://www.youtube.com/watch?v=ua3QJPRr9-k&list=PLkNs9n9yJUys0_AHls6tI_3GcdDmiXxJr&index=96 Реклама сөзүглелин бижиб өөредир.
	Реклама сөзүглелин бижири	1			
	Домактың грамматиктиг ооргазы.	1	Катаптааш- кын	Домактарның кол сөс биле сөглекчизин тодарадып, оларның аразында харылзаазын тодарадып билир.	Домактың тургузуунда кол сөс биле сөглекчини домактың грамматиктиг ооргазы деп билигни дамчыдып, бөдүүн домактың синтаксистиг сайгарылгазын катаптаар.
	Синтаксистиг сайгарылга	1			
Дыл дугайында ниити билиглер	6-гы класска өөрөнгөн чүүлдеринге түңнел.	1	Катаптаашкын	6-гы класска өөрөнгөн чүүлдерин катаптаар.	Янзы-бүрү хевирлерниң ажилдарын кылыр.
Чугаа чорудулгазы	«Төрээн дылды өөренири бе азы	1	Кичээл-диспут	Диспутка киржир. Бердинген айтырыгга хамаарыштыр бодалын	

болгаш чугаа культуразы	...»			илеридир, бадыткап, түңнөп билир. Чугаа культуразының, диспуттун дүрүмнерин сагыыр.	
	Шунту	35			

ТЕМАЛЫГ ПЛАННААШКЫН

7 КЛАСС (34 ШАК)

Программа-ның кезээ	Кичээлдерниң темалары	Шагы	Кичээлдин хевири	Өөреникчинин ажил-чорудулгазы	Өөредилге курлавырлары (парламал болгаш электроннуг хевирде), башкыга удуртулга материалдары
Кирилде кичээл	Тыва дыл – тыва үндезин культураның кол өзээ	1	Кичээл-беседа, дискуссия	Тываның сураглыг эртемденнеринин, чогаалчыларының төрөөн дыл дугайында бодалдарын солун-сеткүүлден сонуургап номчуур, радио-телевидение база социал четкилерден дыңнаар. Номчаан чүүлдеринге даянып, амгы үеде тыва дылдың байдалынындугайында сайгарылгалыг чугаага киржир.	Өөредилге ному «Тыва дыл», 7 класс Солун-сеткүүлдер Радио-телевидение, социал четкилерден материалдар
Морфология Кылыг сөзү	Кылыг сөзүңге катаптаашкын	1	Катаптаашкын	Кылыг сөзүнүн ужур-утказы болгаш кол грамматиктиг демдектерин катаптаар. Кылыг сөзүнүн дугайында билиглерин ханыладыр, оон уткалыг бөлүктөрүн аңгылап билир. Чугаа кезектеринин иштинден чүве ады биле кылыг сөзү домактың кол өзөөн (чугула кезигүннерин) тургузуп турар эң чугула кезектер деп билир, домакка синтаксистиг хүлээлгезин тайылбырлаар.	Өөредилге ному «Тыва дыл», 7 класс Мергежилгелер чыындызы
	Кылыг сөзүнүн тургузуунун аайы-биле бөлүктери	1	Кичээл-быжыглаашкын	Кылыг сөстөрүнүн тургузуунун аайы-биле (бөдүүн, нарын, составтыг) тодарадып билир. Кылыг сөзүнүн немелде утка илередир залог, вид	

	Кылыг сөзүнүн залог, вид хевирлеринин нарын айтырыглары	1	Практиктиг кичээл	хевирлеринин, ылаңгыя болдуруушкун болгаш эгидиишкин залогтарының кожумактарын шын бижиир, домактардан тывар. Оларның шын бижилгезинин нарын айтырыгларын башкының дузазы-биле сайгарар. Чугаалаар сорулгазының аайы-биле кылыг сөстөрүн шын ажыглаар.	
Чугаа чорудулгазы болгаш чугаа культуразы	Чурук Шой – онзагай чурукчу	1	Кичээл-таныжылга	Россияның чурукчулар эвилелинин кежигүнү, Тываның чогаалчылар эвилелинин даргазы Чурук Шойнуң чогаадыкчы ажыл-ижи-биле таныжар. Дыңнадыглар белеткээр.	«Шой Чурук – воин цвета» (school1-library20.blogspot.com)
	Чурук-биле ажыл: Чурук Шой «Чаа амыдырал»	1	Чугаа сайзырадылганының кичээли	Башкының белеткээн айтырыгларынга даянып, чурукту топтап көөр, оон дугайында чугааның планын тургузар, чурукка чогаадыг бижиир	«Знакомьтесь: Шой Чурук» (news/tuva/5177-shoy.html)
Морфология Кылыг сөзү	Причастиелер болгаш деепричастиелер – кылыг сөзүнүн тускай хевирлери	1	Кичээл-быжыглаашкын	Кылыг сөзүнүн тускай хевирлери – причастие болгаш деепричастие дугайында билиглерин ханыладыр. Причастиең хөй ажыглаттынар (эрткен үениң, келир үениң) болгаш эвээш ажыглаттынар (болгалак, болгу дег) хевирлерин ылгаар. Домакка синтаксистиг хүлээлгезин тодарадыр. Деепричастиең хевирлерин (каттышкак, кожаланчак, эрткен, болбас, үдекчи, кызыгаарлаар) аңгылаар, синтаксистиг хүлээлгезин тодарадыр. Причастие, деепричастиеден составтыг кылыг сөзү тургузар. Причастиелиг болгаш деепричастиелиг	Өөредилге ному «Тыва дыл», 7 класс Мергежилгелер чыындызы
	Причастиелиг, деепричастиелиг бөлүглелдерге бижик демдектери	1	Практиктиг кичээл		
	Причастиелиг, деепричастиелиг бөлүглелдер-биле нарынчылтыглан	1			

	домактарның синтаксистиг сайгарылгазы			бөлүглелдерге бижик демдектерин шын салыр, сөзүглелден тывар, сайгарар, чугаазынга ажыглаар.	
Морфология Кылыг сөзү	Кылыг сөзүнүн наклонениелериниң уткалары	1	Кичээл-быжыглаашкын	Кылыг сөзүнүн наклонениелерин катаптаар, ооң хевирлерин (болуушкун, дужаал, даар, чөпшээрел, кызыгаарлаар) аңгылаар, уткаларын тодарадыр.	Өөредилге ному «Тыва дыл», 7 класс Тоолдар, үлегер домактар, тывызыктар сөзүглелдери www.tuvancorpus.ru Башкыларга ажыглап болур немелде материал: Ооржак Б.Ч. Временная система тувинского языка. – М.: Языки славянской культуры, 2014. – 184 с.
	Кылыг сөзүнүн наклонениелериниң чугааның стильдериниң аайы-биле ажыглалы	1	Практиктиг кичээл	Тыва дылда үени илередир аргаларның бирээзи – кылыг сөзүнүн болуушкун наклонениезиниң үелериниң уткаларын тодарадыр, танып ылгаар: эрткен үелер (шагда эрткен, чоокта эрткен, барымдаалыг, бадыткалдыг); амгы үелер (тодаргай болгаш тодаргай эвес); келир үе (болгалак келир үе).	
	Үени илередир аргаларның бирээзи – кылыг сөзүнүн болуушкун наклонениези	1	Практиктиг кичээл	Наклонениелерниң стильдер аайы-биле ажыглалын тодарадыр. Кылыг сөзүнүн морфологтут сайгарылгазын кылыр.	
	Сөзүглел-биле ажил	1	Бот ажил	Кылыг сөзүнүн хевирлерин аас болгаш бижимел чугаага шын ажыглаар	
Чугаа чорудулгазы болгаш чугаа культуразы	Кылыг сөзү болгаш ооң тускай хевирлери темага билиглер хыналдазы	1	Кичээл-мөөрей Сагынгырлар-тывынгырлар мөөрейи	Кылыг сөзү болгаш ооң тускай хевирлери – причастие, деепричастие деп темаларга уругларның шиңгээдип алган билиглерин хынаар. Өөрөнгөн темаларына хамаарышкан башкының тургусканы янзы-бүрү онаалгаларын күүседир, айтырыгларга харыылаар, бөлүктөргө демнежиң ажилдаар.	www.tuvancorpus.ru

Морфология Наречие	Наречие болгаш ооң тургустунар аргалары	1	Кичээл- быжыглаашкын Практиктиг кичээл	Наречиениң ниити утказы болгаш грамматиктиг демдектерин, синтаксистиг хүлээлгелерин катаптаар. Наречиениң тургустунар аргаларын билир, оларны аас болгаш бижимел чугаага шын ажыглаар. Наречиелерниң бөлүктөрүн аңгылап билир. Наречиени чүве ады болгаш демдек адындан ылгаар, наречиелер кирген үлегер домактар, тывызыктардан, тоолдар сөзүглелдеринден тывар, оларның уjur-дузазын тодарадыр	Өөрөдилге ному «Тыва дыл», 7 класс Тоолдар, үлегер домактар, тывызыктар сөзүглелдеринге даяныр
	Наречиениң чүве ады болгаш демдек адындан ылгалы	1			
	Сөзүглел-биле ажыл	1			
Морфология	Улустуң аас чогаалында өттүнүг сөстөрнүң ажыглалы	1	Кичээл- таныжылга Кичээл- демнежилге (сыгыт-хөөмей башкызы азы ыры башкызының киржилгези-биле эрттирип болур)	Өттүнүг сөстөрнүң чугаага уjur-дузазы, уткалыг бөлүктөрүн катаптаар (ыыт-дааш, үн өттүнөр сөстөр, хевир-дүрзү өттүнөр сөстөр, миннишкин илереди сөстөр). Тыва чоннуң үндезин культуразы-биле өттүнүг сөстөр сырый холбаалыг деп билип таныжар. Улустуң аас чогаалында (кожамыктар, тоолдар, тывызыктар), уруглар аас чогаалында (көгүдүглөр: бөп-бөп дээн ышкаш уругларны кылаштадып өөредири) өттүнүг сөстөрнүң ажыглалын хайгаараар, уjur-дузазын тодарадыр. Олар кижиниң сагыш-сеткил илерээшкинин күштелдирер деп бодалга кээри. Хөөмей терминнери-биле өөренип таныжар (борбаннадыр, эзеңгилээр: ритм тургузар аргалар /аъттың чоруунга дөмейлеп каан). Борбаннадыр	Уруглар аас чогаалының чыындызы Мария Күжүгет «Өттүнчек шүлүк» Черлиг-оол Кууларның «Шораан» деп тоожуундан эгелер («Эдер-Куй», «Агар- Элезин», ...) Каргыраа: https://youtu.be/3RFJAgIIVqQ
	Тыва чечен чогаалда өттүнүг сөстөрнүң ажыглалы	1			

				(бир чүве иштинде сугнуң тырыкыланып турар даажы /саарыпланган суг бир дашка деггеш дагжап турарынга дөмейлээн). Сураглыг сыгытчылар, хөөмейжилер дугайында номчуп таныжар. Сыгыт /сыгыртыр (бедик), хөөмей (ортаа делегейниң чаяалгазы), каргыраа (Каргыраа сыннары, каргырткайнып турар адыг-мажаалайның үнүнге дөмейлээн/ алды оранга хамааржыр) дээн ышкаш чоннуң тоолчургу чугааларын, өттүнүг сөстөр кирген сөзүглелдерни тывар, номчуур, сайгарар, оларның утказын тайылбырлаар. Өттүнүг сөстөрниң дузазы-биле составтыг кылыг сөстөрин тургузар. Өттүнүг сөстөрни аас болгаш бижимел чугаага ажыглаар.	Хөөмей: https://youtu.be/9IUUZ1LpwBk Сыгыт: https://youtu.be/8of4iE9RaLg Эзеңгилээр: https://youtu.be/-0yr7ZXhbvw Борбаңнадыр: https://youtu.be/CBzVI0juKzE
Чугаа чорудулгазы болгаш чугаа культуразы	Төлевилел тургузары: «Сыгыт-хөөмей – тыва чоннуң эртинези», «Улустуң аас чогаалында өттүнүг сөстөрниң ажыглалы», «Тыва чечен чогаалда өттүнүг сөстөрниң ажыглалы»	1	Чугаа сайзырадылганың кичээли	Мурнунда кичээлде алган билиглеринге даянып, улустуң аас чогаалы болгаш тыва чечен чогаалда, сыгыт-хөөмейде өттүнүг сөстөрниң ажыглалының дугайында төлевилелдерни бөлүктөр аайы-биле белеткеп кылыр, кичээлге ажылын камгалаар.	Каргыраа: https://youtu.be/3RFJAgIIVqQ Хөөмей: https://youtu.be/9IUUZ1LpwBk Сыгыт: https://youtu.be/8of4iE9RaLg Эзеңгилээр: https://youtu.be/-0yr7ZXhbvw Борбаңнадыр: https://youtu.be/CBzVI0juKzE

Морфология Дузалал чугаа кезектери	Кижиниң мага- бодунуң кезектериниң аттарындан укталган дузалал чугаа кезектери	1	Кичээл- быжыглаашкын	Эдеринчилерни өске чугаа кезектеринден ылгаар болгаш грамматиктиг хүлээгелерин катаптаар. Кижиниң мага-бодунуң кезектериниң аттарындан укталган дузалал чугаа кезектерин тывар. Дузалал аттарның көжүргөн уткада ажыглаттынганын тодарадыр.	Өөредилге ному «Тыва дыл», 7 класс Тоолдар, үлегер домактар, тывызыктар сөзүглелдери www.tuvancorpus.ru
	Дузалал аттарның көжүргөн уткада ажыглаттынары	1	Практиктиг кичээл	Эдеринчилер болгаш дузалал аттарны ылгаар, оларны чугаага шын ажыглаар. Эдеринчилер болгаш дузалал аттарның морфологтуг сайгарылгазын кылыр.	
Дузалал чугаа кезектери	Домакка болгаш сөзүглелде домактар аразынга эвилелдерниң ужур-дузазы	2	Практиктиг кичээл (сөзүглел-биле ажыл)	Сөзүглелден эвилелдерни тывар, чагырыштырбас болгаш чагырыштырар эвилелдерни бөлүктөп ылгаар. Домак иштинге болгаш сөзүглелде домактар аразынга эвилелдерниң ужур-дузазын тодарадыр. Оларны аас болгаш бижимел чугаага ажыглаар. Эвилелдерлиг домактарга бижик демдектерин шын хереглээр. Эвилелдерни шын бижиир. Эвилелдерниң морфологтуг сайгарылгазын кылыр.	Өөредилге ному «Тыва дыл», 7 класс www.tuvancorpus.ru
Дузалал чугаа кезектери	Артынчылар болгаш оларның бөлүктери	1	Кичээл- быжыглаашкын	Сөзүглелден артынчыларны тывар, оларны утка аайы-биле (айтырыг, бадыткал, дадагалзалдың, күштелдирериниң болгаш ылгаарының, даап бодаарынын) бөлүктээр. Кылыг сөзүнүн үлерин тургузарынга -п-тыр (барымдаалыг эрткен үе), -жык/-чык чоп (бадыткалдыг эрткен үе), -а-дыр (амгы үе) артынчыларның ужур-дузазы.	Өөредилге ному «Тыва дыл», 7 класс, Тоолдар, үлегер домактар, тывызыктар сөзүглелдери <i>Башкыларга ажыглап болур немелде материал:</i> Ооржак Б.Ч. Временная

	Кылыг сөзүнүн үлерин тургузарынга артынчыларның ужур-дузааы	1	Практиктиг кичээл	Тывызыктар, үлегер домактардан артынчыларны тывар,оларның утказын тайылбырлаар. Дефистеп бижиир артынчыларны шын бижилгезин билир. Артынчыларны чугаага шын ажыглаар. Артынчыларның морфологтут сайгарылгазын кылыр.	система тувинского языка. – М.:Языки славянской культуры, 2014. – 184 с.
Чугаа чорудулгазы болгаш чугаа культуразы	Чогаадыкчы бот ажыл (2 кезектен тургустунган: сөзүглел-биле ажыл, тестилиг кезек)	1	Билиглер хыналдазы. Бот ажыл	Сөзүглелди номчуур, ооң темазын болгаш кол бодалын тодарадыр. Сөзүглелден дузалал чугаа кезектерин тывар, оларның бөлүктөрүн тодарадыр. Дузалал чугаа кезектеринге алган билиглерин хынаарынга тестиленге харыылаар.	Сөзүглел, тест
Морфология Аян сөзү	Чугаага аян киирер сөстөр	1	Кичээл-быжыглаашкын	Чугаа стилиниң бир демдээ сөзүглелде аян сөстөрүн ажыглааны болур деп тодарадыр. Аян сөстөрүниң уткалыг бөлүктөрүн (өөрээн, магадаан, муңгараан, корткан болгаш өске-даа) аңгылап билир, бодунуң чугаазынга ажыглап, сагыш-сеткилин шын илередир.	Өөрөдилге ному «Тыва дыл», 7 класс, Сөзүглелдер: С. А. Сарыг-оол «Аңгыроолдун тоожузу» («Эргин кырында» дээш о.ө эгелерни башкы боду шилип алыр)
	Аян сөстөрүниң сөзүглелге ужур-дузааы	1	Практиктиг кичээл	Аян сөстөрүн хөй ажыглаан чогаалдар,сөзүглелдерден тывар, оларны аянныг номчуур. Рольдап номчуур. Аян сөстөрүниң сөзүглелге ужур-дузааын тодарадыр, сайгарар.	
Чугаа чорудулгазы болгаш чугаа культуразы	Сөзүглел-биле ажыл	2	Практиктиг кичээл	Сөзүглелдерниң янзыларын ылгаар: чурумал, тоожуушкун, угаап боданыышкын. Сөзүглел-биле ажылдаар. Сөзүглелди аянныг номчуур. Сөзүглелдин темазын болгаш кол бодалын	Өөрөдилге ному «Тыва дыл», 7 класс, Сөзүглел

				тодарадыр. Сөзүглелге план тургузар, ооң кезектерин харылзаалыг кылдыр тургузар. Утказын чугаалаар.	
Чугаа чорудулгазы болгаш чугаа культуразы	Чогаадыг-чурумал	1	Чугаа сайзырадылгазын ың кичээли	Мурнунда кичээлдерде сайгарып турган сөзүглелинге даянып, чогаадыг бижиир.	Сөзүглел
Чугаа чорудулгазы болгаш чугаа культуразы	Чыл дургузунда өөрөнгөн темаларынга олимпиада	2	Хыналда кичээл	Олимпиаданың онаалгаларын күүседир, чыл дургузунда өөрөнгөн темаларынга билиин хынаар.	Олимпиаданың онаалгазын уругларның билииниң деңгелиниң аайы-биле башкы боду тургузуп алыр
	Ажылдарның сайгарылгазы, частырыглар-биле ажыл	1	Кичээл-катаптаашкын	Олимпиада ажылдарының сайгарылгазы, частырыглар-биле ажылдаар, дүрүмнерни катаптаар. Чаа өөредилге чылынче угланыышкынныг сорулгаларны тургузуп салыр.	
Дыл дугайында ниити билиглер	7-ги класска өөрөнгөн чүүлдеринге түңнел.	1	Катаптаашкын	7-ги класска өөрөнгөн чүүлдерин катаптаар.	Янзы-бүрү хевирлерниң ажылдарын кылыр.
Чугаа чорудулгазы болгаш чугаа культуразы	«Төрээн дылды өөренири чугула бе азы ...»	1	Кичээл-диспут	Диспутка киржир. Бердинген айтырыгга хамаарыштыр бодалын илередир, бадыткап, түңнөп билер. Чугаа культуразының, диспуттуң дүрүмнерин сагыыр	
	Шупту	34			

ТЕМАЛЫГ ПЛАННААШКЫН

9 КЛАСС (34 ШАК)

Программаның кезээ	Кичээлдерниң темалары	Шагы	Өөреникчинин ажил-чорудулгазы	Кичээлдин хевири	Өөрөдигениң курлавырлары (парламал болгаш электроннуг хевирде)
Дыл дугайында ниити билиглер	Тыва дыл – эрте-бурун шагдан амгы үеге чедир тыва чоннуң культура болгаш төөгүзүнүң кадагалакчызы	1	Чоннуң төөгүзүн болгаш культуразын билип алырынга төрөөн дылдың ужур-дузазының дугайында чугаага киржир. Тыва дылдың шинчилекчилери болгаш оларның эртем ажылдарының чижектери-биле таныжар. Тыва дылдың хевирлерин ылгап тодарадыр. Тыва дугайында сөзүглелдерни сайгарар, сөс курлавырын байыдар, төрөөн чериниң дугайында билиглерин делгемчидер.	Кичээл-лекция, беседа	Өөрөдиге ному «Тыва дыл», 9 класс.
	Тываның девискээринге ажыглап турган бижиктер	1	Тываның девискээринде бижиктер тураскаалдарын, оларның төөгүзүн номчуп сонургаар, интернет четкизинден, музейден көөр. Тываның хаяларында бижиктердугайында эртем-шинчилелдиг ажылдарны сонургаар. Сөзүглелдерден херек медээлерни тывар. Чогаадыг бижииринге медээлерни чыыр.	Кичээл-экскурсия	Национал музейниң бижикке хамаарышкан делгелгеzi (сайтызы: музейтыва.рф)
	Тываның девискээринде бижиктер тураскаалдары	1	Барыын-Хемчиктин Бижиктиг-Хаяда база Улуг-Хем девискээринде хаяларда чуруктар (петроглифтер), Орхон-енисей бижиктериниң дугайында база төвүт, моол бижиктерниң ажыглалының дугайында дыңнадыглар, презентацияларны белеткеп, семинарга киржир.	Кичээл-семинар	Национал музейниң бижикке хамаарышкан делгелгеzi (сайтызы: музейтыва.рф)

Өске кижиниң чугаазын дамчыдар аргалар	Дорт болгаш доора чугаа – өске кижиниң чугаазын дамчыдар аргалар	1	Дорт чугаалыг домактарга бижик демдектерин катаптаар.	Быжыглаашкын	Өөредилге ному «Тыва дыл», 9 класс Сөзүглелдер
	Цитата – дорт чугааның бир хевири	1	Аас болгаш бижимел чугаага (чогаадыгларга, эдертиглерге база о.ө) цитаталарны шын ажыглаар	Быжыглаашкын	Өөредилге ному «Тыва дыл», 9 класс Сөзүглелдер
Чугаа чорудулгазы болгаш чугаа культуразы	Чогаадыг “Төрээн дылым – эртине-байлаам”	1	Мурнунда кичээлдерге алган билиглеринге даянып, чогаадыгны бижиир. Төрээн дыл дугайында цитаталарны ажыглаар. Шын бижилгениң дүрүмнерин сагыыр.	Чугаа сайзырадылгазы	Өөредилге ному «Тыва дыл», 9 класс Сөзүглелдер
Синтаксис болгаш пунктуация	Нарын домактарның бөлүктери	1	Нарын домактарның бөлүктөрүн чагырышпаан, чагырышкан деп ылгап билир, оларның кезектериниң аразында холбажыр аргаларын тодарадыр.	Быжыглаашкын	Өөредилге ному «Тыва дыл», 9 класс Сөзүглелдер
	Чагырышпаан нарын домактың кезектериниң каттыжар аргалары	1	Чагырышпаан нарын домактың кезектериниң каттыжар аргаларын тодарадыр, аңаа бижик демдектерин шын салыр.	Быжыглаашкын	Өөредилге ному «Тыва дыл», 9 класс Сөзүглелдер
	Чагырышпаан нарын домактың синтаксистиг сайгарылгазы	1	Чагырышпаан нарын домактың синтаксистиг сайгарылгазын кылыр.	Быжыглаашкын	Өөредилге ному «Тыва дыл», 9 класс Сөзүглелдер
Чугаа чорудулгазы болгаш чугаа культуразы	Хыналда ажыл	1	Хыналда ажылды күүседир, нарын домактарның синтаксистиг сайгарылгазын кылыр.	Билиг хыналдазы	Өөредилге ному «Тыва дыл», 9 класс Сөзүглелдер

Синтаксис болгаш пунктуация	Чагырышкан нарын домактарны чугаага хереглээри	1	Чагырышкан нарын домакта кол болгаш тайылбыр домак, оларның холбажыр аргаларын тодарадыр.	Быжыглаашкын	Өөредилге ному «Тыва дыл», 9 класс
	Чагырышкан нарын домакта тайылбыр домактарның янзылары	1	Чагырышкан нарын домакта тайылбыр домактарның янзыларын аңгылаар, оларны чугааның стильдериниң аайы-биле ажыглалын хайгаараар (үениң, тодарадылганың, немелдениң, даар байдалдың, чөрүлдээниң, сорулганың, чылдагаанның, деңнелгениң, туруштуң, кылдыныг аргазының тайылбыр домактары)	Быжыглаашкын	Өөредилге ному «Тыва дыл», 9 класс. Сөзүглелдер
	Чагырышкан нарын домакка бижик демдектери	1	Чагырышкан нарын домакка бижик демдектерин шын салып өөренир.	Быжыглаашкын	Өөредилге ному «Тыва дыл», 9 класс. Сөзүглелдер
	Чагырышкан нарын домактарны чугааның стильдериниң аайы-биле ажыглаары	1	Чагырышкан нарын домакта тайылбыр домактарның янзыларын аңгылаар, оларны чугааның стильдериниң аайы-биле ажыглалын хайгаараар.	Быжыглаашкын	Өөредилге ному «Тыва дыл», 9 класс. Сөзүглелдер
	Чагырышкан нарын домактың синтаксистиг сайгарылгазы	1	Чагырышкан нарын домактың синтаксистиг сайгарылгазын кылыр.	Быжыглаашкын	Өөредилге ному «Тыва дыл», 9 класс. Сөзүглелдер
	Зачёт «Нарын домак»	1	Чагырышкан нарын домак дугайында билиглерин хынаар.	Билиглер хыналдазы	Өөредилге ному «Тыва дыл», 9 класс. Сөзүглелдер

	Нарын синтаксистиг конструкциялар-ның сайгарылгазы	1	Нарын синтаксистиг конструкцияларның сайгарылгазын кылыр, бижик демдектерин тайылбырлаар.	Практиктиг кичээл	Өөрөдилге ному «Тыва дыл», 9 класс. Сөзүглелдер
Чугаа чорудулгазы болгаш чугаа культуразы	<i>Эдертиг</i>	2	Бижиткен сөзүглелди дыңнаар, эдертигни чурум ёзугаар бижиир.	Чугаа сайзырадылгазы, билиглер хыналдазы	Сөзүглел
Чугаа чорудулгазы болгаш чугаа культуразы	Сөзүглелдин тургузуу болгаш кол демдектери	1	Сөзүглелдин кол демдектерин (уткалыг кезектерге чарлыры, утка талазы-биле чаңгыс аай болуру, кезектеринин аразында харылзаалыгы) тодарадыр. Абзац – чугааның стиль-композициялыг үзүндүзү, ол микротемаларны аңгылап турар деп билер.	Кичээл-быжыглаашкын	Өөрөдилге ному «Тыва дыл», 9 класс. Сөзүглелдер: www.tuvancorpus.ru
	Сөзүглелдин уткалыг кезектери	1	Сөзүглелдин уткалыг кезектерин ылгаар. Домактарның болгаш сөзүглелдин кезектерин харылзаштырып турар аргаларны тодарадыр. Сөзүглелдин тургузуун тодарадыр.		Сөзүглелдер: www.tuvancorpus.ru
	Сөзүглелдин лингвистиктиг сайгарылгазы	1	Сөзүглелди тургузар база ону эде тургузарының кол хевирлерин (план, тезис, конспект, аннотацияны) ажыглаар. Сөзүглелдин дылының онзагайын сайгарар.	Практиктиг кичээл	Сөзүглелдер: www.tuvancorpus.ru
Чугаа чорудулгазы болгаш чугаа культуразы	Чогаадыг «Кым болур мен?» азы «Төрээн Тывамга» азы «Төрээн Тывамга»	1	«Кым болур мен?» азы «Төрээн Тывамга» деп темага 3-4 абзацтан тургустунган чогаадыг бижиир	Чугаа сайзырадылгазы	Өөрөдилге ному «Тывадыл», 9 класс, М.247
Чугаа чорудулгазы болгаш чугаа	Сөзүглел-биле ажыл	1	Сөзүглелди кичээнгейлиг дыңнаар. Сөзүглелдин уткалыг кезектерин (микротемаларын) тодарадыр. Утказын шын дамчыдар. Дылдың нормаларын сагыыр.	Практиктиг кичээл	Сөзүглел

культуразы					
Стилистика болгаш чугаа культуразы	Эртем стилиниң сөзүглелдерин тургузары. Илеткел бижири	1	Ном болгаш чугаа стильдерин катаптаар. Ном стилиниң янзыларын (эртем, публицистика, албан-херек) ылгаар, ооң кол жанрларынга сөзүглелдер тургузар (илеткел), публицистика (солунга статья), албан-херек (бодунга резюме бижиир).	Кичээл- быжыглаашкын	Өөредилге ному «Тыва дыл», 9 класс. дүрүмнерни номчуур
	Солунга статья бижири («Баштайгы башкым»)	1	Ном стилиниң публицистика жанрынга сөзүглел тургузар (солунга статья).	Практиктиг кичээл	Өөредилге ному «Тыва дыл», 9 класс. дүрүмнерни номчуур
	Резюмени тургузары	1	Ном стилиниң янзызы болур албан-херек стилинге сөзүглел тургузар (бодунга резюме бижиир).	Практиктиг кичээл	Өөредилге ному «Тыва дыл», 9 класс. дүрүмнерни номчуур
	Амы-хууда болгаш социал четкилерге чагаалажылга	1	Чугаа стилиниң бир хевири болур чагаалажылганы чорудуп өөренир (кижилерниң аразында амы-хууда чагаалар, социал четкилерге чагаалар бижиириниң онзагайы). Чагаалажылга үзинде чугаа культуразын, шын бижилгениң дүрүмнерин сагыыр, сөстөрни чөптүг ажыглаар.	Практиктиг кичээл	Өөредилге ному «Тыва дыл», 9 класс. дүрүмнерни номчуур
Дыл дугайында ниити билиглер	5-9 класстарга өөренген чүүлдеринге түннел. Фонетика. Орфоэпия. Орфография.	1	5-9 класстарга өөрөнгөн чүүлдерин катаптаар, янзы-бүрү хевирлерниң ажылдарын кылыр	Кичээл- катаптаашкын	Өөредилге ному «Тыва дыл», 9 класс. Сөзүглелдер: www.tuvancorpus.ru

	Лексика. Сөс тургузуу, сөс чогаадылгазы.	1	5-9 класстарга өөрөнгөн чүүлдерин катаптаар, янзы-бүрү хевирлерниң ажилдарын кылыр	Катаптаашкын	Өөредилге ному «Тыва дыл», 9 класс. Сөзүглелдер: www.tuvancorpus.ru
	Морфология.	1	5-9 класстарга өөрөнгөн чүүлдерин катаптаар, янзы-бүрү хевирлерниң ажилдарын кылыр	Катаптаашкын	Өөредилге ному «Тыва дыл», 9 класс. Сөзүглелдер: www.tuvancorpus.ru
	Синтаксис болгаш пунктуация. Стилистика.	1	5-9 класстарга өөрөнгөн чүүлдерин катаптаар, янзы-бүрү хевирлерниң ажилдарын кылыр	Катаптаашкын	Өөредилге ному «Тыва дыл», 9 класс. Сөзүглелдер: www.tuvancorpus.ru
	Грамматиктиг сайгарылгалар	1	5-9 класстарга өөрөнгөн чүүлдерин катаптаар, янзы-бүрү хевирлерниң ажилдарын кылыр	Кичээл-мөөрей	Өөредилге ному «Тыва дыл», 9 класс. Сөзүглелдер: www.tuvancorpus.ru
Чугаа чорудулгазы болгаш чугаа культуразы	Хыналда эдертиг	1	Түңнел хыналда эдертигни бижиир.	Билиглер хыналдазы	Сөзүглел
	Ажылдың сайгарылгазы	1	Частырыглар-биле ажылды кылыр	Билиглер хыналдазы	Өөредилге ному «Тыва дыл», 9 класс.
Чугаа чорудулгазы болгаш чугаа культуразы	«Төрээн дылды өөренири чугула бе азы ...»	1	Диспутка киржир. Бердинген айтырыгга хамаарыштыр бодалын илередир, бадыткап, түңнеп билир. Чугаа культуразын, диспуттуң дүрүмнерин сагыыр	Кичээл-диспут	
	Шупту	34			

КИЧЭЭЛ ПЛАННААШКЫНЫ

5 КЛАСС

№	Кичээл темазы	Шагы			Өөренир үези	Тайылбыр
		Ниити	Хыналда ажыл	Чугаа чору-дулгазы		
1	Тыва дыл кичээлинден дашкаар болур кичээлдерниң чуруму. Дылдар дугайында.	1			08.09	
2	Өг-бүлевистиң дылы	1			15.09	
3	Тыва дылдың ажык үннериниң онзагайы	1			22.09	
4	Фонетиктиг сайгарылга	1			29.09	
5	Интонация. Тыва дылда интонация.	1			06.10	
6	Дикторнун интонациязы (тыва телевидениениң)	1			13.10	
7	Тыва дылдың латин алфавиди.	1			20.10	
8	Кириллицага үндезилээн тыва алфавит.	1			27.10	
9	Тыва дылдың очулга словарьлары. «Тыва-орус словарь», «Орус-тыва словарь»	1			10.11	
10	Төрээн черимниң аттарының төөгүзү.	1			17.11	
11	Черлер аттарын чыыры.	1			24.11	
12	Тыва дылдың Топонимиктиг словары.	1			01.12	
13	Тыва дылдың неологизмнери	1			08.12	
14	Антропонимнер.	1			15.12	
15	Ат адаар чаңчыл	1			22.12	
16	Тыва дылдың фразеологизмнери.	1			29.12	
17	Чугаа. Аас-биле харылзажыры болгаш чугаа культуразы. Аас чугааның чуруму.	1			12.01	
18	Аас чугааның бижимел хевири	1			19.01	
19	Тыва улустун мал ажыл-агыйы-биле харылзаалыг чүве аттары	1			26.01	
20	Дылдың падеж системазы	1			02.02	
21	Тыва дылдың падежтериниң ужур-утказы	1			09.02	
22	Азыраан малдың өң-чүзүнү болгаш хар-назынынга хамааржыр демдек аттары (аъттың, инектиң, хойнуң, өшкүнүң, сарлыктың – тус черниң аайынче)	1			16.02	
23	Тыва болгаш орус дылда демдек аттарының онзагайы	1			01.03	
24	Тыва дылда өң илереткен демдек	1			15.03	

	аттары					
25	Кижинин аажы-чаңын илереткен демдек аттары	1			22.03	
26	“Тос оолдуг Доктагана кадай” деп тыва улустун тоолунда демдек аттарынын ужур-утказы	1			05.04	
27	Демдек адынга хыналда кичээл	1	1		12.04	
28	Уруглар аас чогаалында сан аттарынын ажыглалы	1			19.04	
29	Тыва дылда ай, хүннү бижири болгаш чугаалаарынын чуруму. Орус дылда ай, хүннү бижип, чугаалаарынын чуруму	1			26.04	
30	Тыва болгаш орус дылда дугаар сан аттары	1			03.05	
31	Сан аттарынга хыналда ажыл	1	1		10.05	
32	5-ки класска өөрөнгөн чүүлдеринге түңнел.	1			17.05	
33	«Төрээн дылды өөренири чугула бе азы ...»	1		1	24.05	
	Шупту	33	2	1		

КИЧЭЭЛ ПЛАННААШКЫНЫ

6 КЛАСС

№	Кичээл темазы	Шагы			Өөренир үеи	Тайылбыр
		Ниити	Хыналда ажыл	Чугаа чору- дулгазы		
1	Тыва дылдың өг-бүлөзи	1			02.09	
2	Тыва дылда хөгжүм херекселдериниң аттарының бөлүктөри	1			09.09	
3	Тыва дылдың диалектилери	1			16.09	
4	Бай-Тайга чонунуң чугаазының онзагайы	1			23.09	
5	Тыва дылда профессионализмнер	1			30.09	
6	Тыва дылда терминнер	1			07.10	
7	Тыва дылда жаргонизмнер	1			14.10	
8	Дылда фразеологизмнерниң ужур-утказы	1			21.10	
9	Тыва дылда эмоция илереткен кылыг сөстөри	1			11.11	
10	Тыва дылда даараныр ажыл-биле харылзаалыг кылыг сөстөри	1			18.11	
11	Бойдустуң болуушкуннарын илереткен кылыг сөстөри	1			25.11	
12	Словарьлар, сөзүглелдер-биле шинчилел ажыл	1		1	02.12	
13	Дириг амытаннарның кылдыныгларын илередир кылыг сөстөри	1			09.12	
14	Тыва дылда дузалал кылыг сөстөри	1			16.12	
15	Дузалал кылыг сөстөриниң ажыглалы.	1			23.12	
16	Тыва дылда кылыг сөзүнүң залогтары	1			30.12	
17	Кылыг сөзүнүң залогтарының ажыглалы	1			13.01	
18	Тыва дылда кылыг сөзүнүң видтери	1			20.01	
19	Кылыг сөзүнүң видтериниң ажыглалы	1			27.01	
20	Кылыг сөзүнүң наклонениелери	1			03.02	
21	Болуушкун наклонениезиниң үелериниң ажыглалы	1			10.02	

22	Тыва дылда наречие	1			17.02	
23	Чиңгине наречиелер	1			24.02	
24	Силер, болар,силерлер, боларлар – хүндүткелдиң ат оруннары.	1			02.03	
25	Ат оруннарының чугаага ажыглалы	1			09.03	
26	Синтаксис. Сөс каттыжыышкыны	1			16.03	
27	Бөдүүн домак. Медээ домаа.	1			23.03	
28	Айтырыг домаа	1			06.04	
29	Айтырыг домактарының тургустунары	1			13.04	
30	Кыйгырыг домаа. Алгы домаа.	1			20.04	
31	Реклама сөзүглелин бижири	1			27.04	
32	Домактың грамматиктиг ооргазы.	1			04.05	
33	Синтаксистиг сайгарылга	1	1		11.05	
34	6-гы класска өөрөнгөн чүүлдеринге түңнел.	1			18.05	
35	«Төрээн дылды өөренири бе азы ...»	1		1	25.05	
	Шупту	35	1	2		

КИЧЭЭЛ ПЛАННААШКЫНЫ

7 КЛАСС

№	Кичээл темазы	Шагы			Өөренир үеи	Тайылбыр
		Ниити	Хыналда ажыл	Чугаа чору-дулгазы		
1	Тыва дыл – тыва үндезин культураның кол өзээ	1			06.09	
2	Кылыг сөзүңге катаптаашкын	1			13.09	
3	Кылыг сөзүңүң тургузуунуң аайы-биле бөлүктери	1			20.09	
4	Кылыг сөзүңүң залог, вид хевирлериниң нарын айтырыглары	1			27.09	
5	Чурук Шой – онзагай чурукчу	1			04.10	
6	Чурук-биле ажыл: Чурук Шой «Чаа амыдырал»	1		1	11.10	
7	Причастиелер болгаш деепричастиелер – кылыг сөзүңүң тускай хевирлери	1			18.10	
8	Причастиелиг, деепричастиелиг бөлүглелдерге бижек демдектери	1			25.10	
9	Причастиелиг, деепричастиелиг бөлүглелдер-биле нарынчылтыг домактарның синтаксистиг сайгарылгазы	1			08.11	
10	Кылыг сөзүңүң наклонениелериниң уткалары	1			15.11	
11	Кылыг сөзүңүң наклонениелериниң чугааның стильдериниң аайы-биле ажыглалы	1			22.11	
12	Үени илередир аргаларның бирээзи – кылыг сөзүңүң болуушкун наклонениези	1			29.11	
13	Сөзүглел-биле ажыл	1			06.12	
14	Кылыг сөзү болгаш ооң тускай хевирлери темага билиглер хыналдазы	1			13.12	
15	Наречие болгаш ооң тургустунар аргалары	1			20.12	
16	Наречиениң чүве ады болгаш демдек адындан ылгалы	1			27.12	
17	Сөзүглел-биле ажыл	1			10.01	
18	Улустуң аас чогаалында өттүнүг сөстөрнүң ажыглалы	1			17.01	
19	Тыва чечен чогаалда өттүнүг сөстөрнүң ажыглалы	1			24.01	

20	Төлөвилел тургузары: «Сыгыт-хөөмей – тыва чоннуң эртинези», «Улустуң аас чогаалында өттүнүг сөстөрнүң ажыглалы», «Тыва чечен чогаалда өттүнүг сөстөрнүң ажыглалы»	1		1	31.01	
21	Кижиниң мага-бодунуң кезектериниң аттарындан укталган дузалал чугаа кезектери	1			07.02	
22	Дузалал аттарның көжүргөн уткада ажыглаттынары	1			14.02	
23	Домакка болгаш сөзүглелде домактар аразынга эвилелдерниң ужур-дузазы	1			21.02	
24	Артынчылар болгаш оларның бөлүктөри	1			28.02	
25	Кылыг сөзүнүң үелерин тургузарынга артынчыларныңужур-дузааы	1			06.03	
26	Чогаадыкчы бот ажыл (2 кезектен тургустунган: сөзүглел-биле ажыл, тестилиг кезек)	1	1		13.03	
27	Чугаага аян кирир сөстөр	1			20.03	
28	Аян сөстөрнүң сөзүглелге ужур-дузазы	1			03.04	
29	Сөзүглел-биле ажыл	1			10.04	
30	Чогаадыг-чурумал	1		1	17.04	
31	Чыл дургузунда өөрөнгөн темаларынга олимпиада	1	1		24.04	
32	Ажылдарның сайгарылгазы, частырыглар-биле ажыл	1			08.05	
33	7-ги класска өөрөнгөн чүүлдеринге түңнел.	1			15.05	
34	«Төрээн дылды өөренири чугула бе азы ...»	1		1	22.05	
	Шуңту	34	2	4		

КИЧЭЭЛ ПЛАННААШКЫНЫ

9 КЛАСС

№	Кичээл темазы	Шагы			Өөренир үеи	Тайылбыр
		Нийти	Хыналда ажыл	Чугаа чору-дулгазы		
1	Тыва дыл – эрте-бурун шагдан амгы үеге чедир тыва чоннуң культура болгаш төөгүзүнүн кадагалакчызы	1			02.09	
2	Тываның девискээринге ажыглап турган бижиктер	1			09.09	
3	Тываның девискээринде бижиктер тураскаалдары	1			16.09	
4	Дорт болгаш доора чугаа – өске кижиниң чугаазын дамчыдар аргалар	1			23.09	
5	Цитата – дорт чугааның бир хевири	1			30.09	
6	Чогаадыг “Төрээн дылым – эртине-байлаам”	1		1	07.10	
7	Нарын домактарның бөлүктери	1			14.10	
8	Чагырышпаан нарын домактың кезектериниң каттыжар аргалары	1			21.10	
9	Чагырышпаан нарын домактың синтаксистиг сайгарылгазы	1			11.11	
10	Хыналда ажыл	1	1		18.11	
11	Чагырышкан нарын домактарны чугаага хереглээри	1			25.11	
12	Чагырышкан нарын домакта тайылбыр домактарның янзылары	1			02.12	
13	Чагырышкан нарын домакка бижик демдектери	1			09.12	
14	Чагырышкан нарын домактарны чугааның стильдериниң аайы-биле ажыглаары	1			16.12	
15	Чагырышкан нарын домактың синтаксистиг сайгарылгазы	1			23.12	
16	Зачёт «Нарын домак»	1	1		30.12	
17	Нарын синтаксистиг конструкцияларның сайгарылгазы	1			13.01	
18	Эдертиг	1		1	20.01	

19	Сөзүглелдин тургузуу болгаш кол демдектери	1			27.01	
20	Сөзүглелдин уткалыг кезектери	1			03.02	
21	Сөзүглелдин лингвистиктиг сайгарылгазы	1			10.02	
22	Чогаадыг «Кым болур мен?» азы «Төрээн Тывамга»	1		1	17.02	
23	Сөзүглел-биле ажыл	1			24.02	
24	Эртем стилинин сөзүглелдерин тургузары. Илеткел бижири	1			02.03	
25	Солунга статья бижири («Баштайгы башкым»)	1			09.03	
26	Резюмени тургузары	1			16.03	
27	Амы-хууда болгаш социал четкилерге чагаалажылга	1			23.03	
28	5-9 класстарга өөрэнген чүүлдеринге түңнел. Фонетика. Орфоэпия. Орфография.	1			06.04	
29	Лексика. Сөс тургузуу, сөс чогаадылгазы.	1			13.04	
30	Морфология.	1			20.04	
31	Синтаксис болгаш пунктуация. Стилистика.	1			27.04	
32	Хыналда эдертиг	1	1		04.05	
33	Ажылдың сайгарылгазы	1			11.05	
34	«Төрээн дылды өөренири чутула бе азы ...»	1		1	18.05	
	Шупту	34	3	4		